

พัฒนาการทุนทางสังคมของคาทอลิกในสังคมไทย Development of Social Capital of Catholic in Thai Society

เมธิทา อุธารส*

Methina Utharos

ปริชา เปี่ยมพงศ์สานต์**, Ph.D.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการก่อรูปทุนทางสังคม พัฒนาการการสะสมทุนทางสังคม และปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการของทุนทางสังคมของกลุ่มคาทอลิกในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่าการก่อรูปทุนทางสังคมของกลุ่มคาทอลิกในสังคมไทยนั้นเริ่มต้นจากการเชื่อมโยงเครือข่ายจากความสัมพันธ์อันดีระหว่างชนชั้นนำของรัฐกับผู้นำกลุ่มคาทอลิกกับ การสะสมทุนทางสังคมของคาทอลิกขยายเครือข่ายไปสู่ชนชั้นกลาง โดยอาศัยกลไกการจัดการศึกษาคาทอลิก ในกระบวนการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย หลังจากการปฏิรูปคำสอนของคาทอลิกในการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งมีผลทำให้คาทอลิกในสังคมไทยเชื่อมโยงกับชนชั้นฐานราก โดยงานพัฒนาสังคม ดังนั้นปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการของทุนทางสังคมของกลุ่มคาทอลิกในสังคมไทย คือ 1) บทบาทของลัทธิล่าอาณานิคม ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา 2) สายสัมพันธ์อันดีระหว่างชนชั้นนำคาทอลิกกับชนชั้นนำของรัฐไทย 3) กระบวนการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย โดยการเข้าร่วมการจัดการศึกษาสมัยใหม่ นำไปสู่การสะสมทุนของคาทอลิกในหมูชนชั้นกลางของสังคมไทย 4) การปรับและตีความคำสอนของสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ได้นำกลุ่มคาทอลิกในสังคมไทยเข้าสู่การพัฒนาสังคมมากขึ้น ดังนั้นจึงเป็นเงื่อนไขให้คาทอลิกสามารถเข้ามาสร้างเครือข่ายกับชนชั้นฐานรากของสังคมไทย

คำหลัก: ทุนทางสังคม, กลุ่มคาทอลิก, สังคมไทย

* นิสิตบัณฑิตศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

** อาจารย์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา; อาจารย์ที่ปรึกษา

Abstract

This research aims to study the formation of social capital, development of social capital, and factors affecting the development of social capital of the Catholics in Thai society. The results showed that the formation of a group of Catholics' social capital in Thai society has started from a network of good relations between the elite of the state and Catholic leader. The accumulation of Catholics' social capital expanded the network of the Catholic to middle class by the mechanism of Catholic education. In the process of reformation to modernization. After the reformation of Catholic doctrines in Vatican Council II , Catholic in Thai society has been connected with working class in social development projects . Therefore, factors affecting the development of Catholics' social capital of Thailand are (1) roles of colonialism in the early period of Rattanakosin. (2) a good relationship between the Catholic elite and the elite of Thailand (3) Due to the reformation to modernization process, by joining the modern education management which led to capital accumulation of Catholics among the middle classes of Thai society and (4) The revision and interpretation of the doctrine of Vatican Council II integrate Catholic groups in Thai society with the social development projects. Thus, these are the condition enabling Catholics to build its network with working class in Thai society.

Keywords: Social Capital, Catholic groups, Thai Society

บทนำ

กลุ่มคาทอลิกเป็นกลุ่มวัฒนธรรมทางศาสนาที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาเป็นเวลาร่วม 500 ปี ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคาทอลิกกับสังคมไทยนั้นมีทั้งด้านที่เป็นปฏิปักษ์และด้านที่เป็นพันธมิตร

ในช่วงแรกกลุ่มคาทอลิกจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นปฏิปักษ์กับสังคมไทยเป็นด้านหลัก เนื่องจากคริสต์ศาสนาได้เข้ามาในยุคล่าอาณานิคมของ

ชาติมหาอำนาจ เพื่อแผ่ขยายดินแดนและแสวงหาทรัพยากรให้กับประเทศของตน ในกระบวนการล่าอาณานิคมประเทศมหาอำนาจได้สนับสนุนการเผยแพร่ศาสนา คาทอลิกในประเทศไทยด้วย ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความขัดแย้งในเชิงปฏิบัติ เนื่องจากชาวสยามมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนามาก โดยมีความเชื่อว่า ประชาชนชาวไทยมีเพียงศาสนาเดียว คือ ศาสนาพุทธ ในขณะที่ศาสนาคาทอลิกถูกมองว่าเป็น “ศาสนาของฝรั่ง” ดังนั้นจึงถือว่า “ผู้นับถือศาสนาคาทอลิกไม่ใช่คนไทย” (วิกตอร์ ลาเก, 2539) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคาทอลิกกับสังคมไทย ปรากฏเด่นชัดในเหตุการณ์ดังต่อไปนี้

การทำงานเผยแพร่ศาสนาในสมัยพระนารายณ์มหาราชนั้น กลุ่มคาทอลิกพยายามโน้มน้าวให้พระนารายณ์ฯ เปลี่ยนมานับถือศาสนาคาทอลิก โดยหวังว่า คนไทยจะหันมานับถือตามพระนารายณ์ฯ ในภายหลัง แต่การกระทำดังกล่าวนี้ ไม่ประสบความสำเร็จ กลับเป็นจุดเริ่มของความหวาดระแวงของรัฐที่มีต่อคาทอลิก (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 41-43; สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธุ์, ม.ป.ป., หน้า 158) หลังจากเมื่อพระเพทราชายึดอำนาจจากพระนารายณ์ฯ สำเร็จในปี พ.ศ. 2231 (ค.ศ. 1688) ก็ได้เบียดเบียนศาสนาคริสต์ทันที โดยเฉพาะชาวฝรั่งเศสและพวกที่นับถือคริสต์ศาสนา เพราะระแวงว่าคนกลุ่มนี้จะนำผู้นำที่อันตรายมาคุกคามประเทศ (วิกตอร์ ลาเก, 2533, หน้า 31-36)

สมัยสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ ในปี พ.ศ. 2252 (ค.ศ. 1709) งานเผยแพร่ศาสนาในสมัยนี้ต้องประสบกับปัญหาอุปสรรคจากหนังสือปจฺฉาวิสัยนาที่ถูกมองว่าเป็นการดูหมิ่นพระพุทธศาสนา จนมีการประกาศพระราชโองการของพระเจ้าแผ่นดินเกี่ยวกับการห้ามเผยแพร่ศาสนาคริสต์แก่คนไทย มอญ และลาว โดยกำหนดโทษไว้ถึงประหารชีวิต (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 34)

เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 นั้น กลุ่มคาทอลิกก็ต้องพบกับชะตากรรมเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป การทำงานทางศาสนาต้องหยุดโดยสิ้นเชิง และทำให้การเผยแพร่ศาสนาของคาทอลิกเกือบสิ้นสุดไป (สภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย, 2550, หน้า 22) หลังการกอบกู้เอกราชและสร้างกรุงธนบุรีเป็นราชธานี กลุ่มคาทอลิกก็ยังคงต้องประสบปัญหา เนื่องจากมิสซังไม่ยอมให้ข้าราชการที่เป็นคริสต์เข้าร่วมพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เนื่องจากถือว่าพิธีดังกล่าวเป็นเรื่องนอกกรีตหรือ “ซูแปร์ติซัง” (Superstition) การไม่เข้าร่วมการถือน้ำพิพัฒน์สัตยามีผลที่เป็นนัย

ทางการเมืองว่าไม่มีความจงรักภักดีของพระมหากษัตริย์ พระเจ้าตากสินฯ จึงได้สั่งจับข้าราชการคริสต์เหล่านั้น รวมทั้งพระสังฆราชเลอบ็องและบาทหลวงอีก 2 องค์ (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 108-111)

เมื่อเกิดเหตุการณ์ได้เพียงอย่างรุนแรงระหว่างพระภิกษุกับชาวมุสลิมและชาวคริสต์เรื่องการฆ่าสัตว์ว่าเป็นบาปหรือไม่ พระเจ้าตากสินฯ ทรงพิโรธเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ออกกฤษฎีกากลางวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2317 (ค.ศ. 1774) เนื้อหาต่อต้านศาสนาคาทอลิกและศาสนาอิสลามโดยกำหนดโทษถึงประหารชีวิต ถ้าทั้งสองศาสนาเผยแพร่ศาสนาแก่คนไทยหรือมอญ (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 108-109)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2323 (ค.ศ. 1780) พระเจ้าตากสินฯ ได้สั่งกระทำพิธีแห่ทางน้ำเพื่อเฉลิมฉลอง “ประมุขความเชื่อ” ที่พระองค์ได้ทรงแต่งตั้งขึ้น ในการนี้ได้รับสั่งให้ประชาชนและชาวต่างชาติเข้าร่วมพิธีดังกล่าว ปรากฏว่าไม่มีคาทอลิกไปร่วมงานนี้เลย พระเจ้าตากสินฯ จึงทรงขับไล่มิชชันนารีออกนอกประเทศ และงดจ่ายเบี้ยหวัดแก่คาทอลิกที่เป็นข้าราชการ ดังนั้นในปลายรัชสมัยของพระเจ้าตากสินฯ จึงไม่มีบาทหลวงเหลืออยู่แม้แต่ผู้เดียวในประเทศไทย (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 115)

แม้หลังจากที่ประเทศไทยรับกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยแบบตะวันตกก็ยังคงพบกระแสการต่อต้านคาทอลิกขึ้นอีกครั้ง เช่น เมื่อเกิดเหตุการณ์ รศ. 112 (พ.ศ. 2436) และต่อเนื่องมาจนถึงกระแสชาตินิยมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2481-2487 (ค.ศ. 1938-1944) ได้นำนโยบายแบบฟาสซิสต์มาใช้จนเกิดกระแสชาตินิยมทางการเมืองและวัฒนธรรม (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2533, หน้า 149-150) อุดมการณ์ชาตินิยมในสมัยจอมพล ป. ได้นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มชาตินิยมต่อต้านศาสนาคริสต์ที่เรียกว่ากลุ่มเลือดไทยเพื่อดำเนินการเบียดเบียนศาสนาคริสต์ (สภาประชาบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย, 2550, หน้า 24-25)

กระแสการต่อต้านคาทอลิกในช่วงปัจจุบันเกิดขึ้นหลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 พ.ศ. 2508 (ค.ศ. 1965) การนำแนวคิดการปรับศาสนาคริสต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นไทยของสภาสังคายนาวาติกันที่ 2 เป็นชนวนสืบทอดความขัดแย้งระหว่างคาทอลิกและพระพุทธศาสนาในประเทศไทย แม้พระศาสนจักรคาทอลิกจะมีความพยายามศึกษาและดำเนินการในการปรับคาทอลิกเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่น

ในหลาย ๆ ด้าน แต่ก็ยังถูกต่อต้านจากกลุ่มปัญญาชนชาวพุทธแนวอนุรักษนิยม เพราะถูกมองว่าเป็นการพยายามกลบกลืนพระพุทธศาสนา

บทบาทของปัญญาชนชาวพุทธหัวอนุรักษนิยมดังกล่าวมีผลให้เกิดเป็นเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2525 ซึ่งถือว่าเป็นเหตุการณ์ที่เคลื่อนไหวกันครั้งใหญ่” (พระธรรมปิฎก, 2545, หน้า 34) เนื่องจากปัญญาชนชาวพุทธไม่พอใจว่าคาทอลิกพยายาม “กลบกลืน” พระพุทธศาสนา โดยกลุ่มชาวพุทธแนวอนุรักษนิยมได้ตีความแนวคิดการปรับคริสต์ศาสนาให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น (Inculturation) โดยอ้างแถลงการณ์ (Bulletin) ของสำนักเลขาธิการว่าด้วยความสัมพันธ์กับต่างศาสนาของวาติกันการตีความดังกล่าวระบุว่า “Absorb the good elements into the local Christian culture” นั้นเป็นการกลืนศาสนา

ท่ามกลางกระแสนโยบายของรัฐที่ต่อต้านการเผยแพร่ศาสนาคาทอลิกไทยเป็นเวลาร่วม 300 ปี ตั้งแต่หลังสมัยพระนารายณ์ฯ เป็นต้นมา เราพบว่าในปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคาทอลิกและสังคมไทยจะมีลักษณะความเป็นพันธมิตรเป็นหลัก เช่น การสนับสนุนการศึกษาแก่คนไทย การทำงานสงเคราะห์ และพัฒนาผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาว่ากลุ่มคาทอลิกจัดการความสัมพันธ์กับสังคมไทยอย่างไร กลุ่มคาทอลิกไทยมีทุนอะไร เพื่อใช้ในการรักษาตัวเองให้อยู่รอดได้ เมื่อพิจารณาถึงทุนในมิติต่าง ๆ จะพบว่าอาจแบ่งออกได้เป็นทุนเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนมนุษย์ หรือทุนทางสิ่งแวดล้อม แต่ทุนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคาทอลิกที่สำคัญก็คือ ทุนทางทรัพยากรมนุษย์ ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางสังคม อย่างไรก็ตาม เราพบว่าทุนที่มีบทบาทต่อการจัดการความสัมพันธ์ของกลุ่มคาทอลิก ก็คือทุนทางสังคม เนื่องจากเมื่อพิจารณาในแง่ทุนทางทรัพยากรมนุษย์ของคาทอลิก การเผยแพร่ศาสนาในช่วงเวลา 500 ปี ที่ผ่านมามีการขยายชุมชนไปในภาคต่าง ๆ ของประเทศครอบคลุมทั้ง 76 จังหวัดทั่วประเทศ แต่มิได้เป็นการเพิ่มประชากรที่นับถือคาทอลิกมากเลย เมื่อเทียบกับการเพิ่มประชากรของไทย เราพบว่าปัจจุบันสัดส่วนจำนวนคาทอลิกเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรทั้งประเทศไทยอยู่แค่ร้อยละ 0.3-0.9 ในช่วงปี พ.ศ. 2492-2549 (ค.ศ. 1949-2006) (สภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย, 2550, หน้า 58)

การที่ชุมชนคาทอลิกก็ยังไม่สามารถขยายตัวออกไปนอกชุมชนคาทอลิกได้ จะเห็นอย่างชัดเจนได้จากกลุ่มชาติพันธุ์ คือ คาทอลิกไทยในปัจจุบันประกอบด้วยคนไทยเชื้อสายต่างชาติใหญ่ ๆ 4 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มคาทอลิกกลุ่มเชื้อสายโปรตุเกส กลุ่มคาทอลิกเชื้อสายเวียดนาม กลุ่มคาทอลิกเชื้อสายจีน กลุ่มคาทอลิกเชื้อสายลาว (เฉลิม กิจมงคล, 2550, 12 ธันวาคม) ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์คาทอลิกต่าง ๆ ดังกล่าวเคลื่อนย้ายโดยเป็นการขยายพื้นที่ของคนที่นับถือคาทอลิกเดิมมากกว่า จะเป็นการทำให้คนไทยเปลี่ยนศาสนา

ในแง่ทุนทางเศรษฐกิจของคาทอลิกไทยนั้นจะพบว่าไม่ใช่เป็นพื้นที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มคาทอลิกสามารถดำรงอยู่ได้ เนื่องจากกลุ่มประชากรคาทอลิกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยนั้น จะพบว่ามีการกระจายหลายชนชั้น ดังตัวอย่างของชาวเวียดนามคาทอลิกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทย กลุ่มที่ยากจนก็จะประกอบอาชีพประมง ส่วนกลุ่มที่มีฐานะดีก็จะประกอบอาชีพช่างทอง

นอกจากข้อจำกัดทุนทรัพยากรมนุษย์และทุนทางเศรษฐกิจของคาทอลิกแล้ว เราพบว่ามีการปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นว่า มีทุนอีกประเภทหนึ่งที่อาจช่วยต่อการดำรงอยู่ของคาทอลิก คือ ทุนทางสังคม ซึ่งหมายถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีพื้นฐานจากความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ตัวอย่าง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำคาทอลิกไทยกับพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์ระหว่างคาทอลิกไทยกับเครือข่ายคาทอลิกระดับโลก ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่สำนักวาติกัน ความสัมพันธ์ระหว่างคาทอลิกไทยกับเครือข่ายชนชั้นนำไทยที่จบการศึกษาในเครือข่ายคาทอลิก ความสัมพันธ์ระหว่างคาทอลิกไทยกับชนชั้นนำฐานรากในงานพัฒนาสังคมของประเทศไทย

ผู้ศึกษาเห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่จะศึกษาว่าคาทอลิกในประเทศไทยมีการก่อรูปทุนทางสังคมรูปแบบใดบ้าง มีพัฒนาการการสะสมทุนทางสังคมอย่างไร และปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการของทุนทางสังคมของกลุ่มคาทอลิกคืออะไร จึงสามารถดำรงอยู่ในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับคาทอลิกในประเทศไทย พบว่ายังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับทุนทางสังคมของคาทอลิกเลย ดังนั้นการศึกษาเรื่อง “พัฒนาการทุนทางสังคมของคาทอลิกในสังคมไทย” จึงถือว่าเป็นการศึกษาอีกแง่มุมหนึ่งของคาทอลิกในสังคมไทย ผู้วิจัยคาดว่าผลการศึกษาจะทำให้สังคมไทยตระหนักถึงบทบาทและคุณค่าของชุมชนคาทอลิกที่มีต่อสังคมไทย อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์บนฐานของสังคมแบบพหุนิยมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาให้ทราบถึงการก่อรูปทุนทางสังคมของกลุ่มคาทอลิกในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาให้ทราบถึงพัฒนาการการสะสมทุนทางสังคมของกลุ่มคาทอลิกในสังคมไทย
3. เพื่อศึกษาให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการของทุนทางสังคมของกลุ่มคาทอลิกในสังคมไทย

ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตในด้านช่วงเวลาของการศึกษา

งานวิจัยนี้จะกำหนดขอบเขตในด้านช่วงเวลาของการศึกษาใน พ.ศ. 2394 (ค.ศ. 1851) ถึง พ.ศ. 2556 (ค.ศ. 2013) เนื่องจาก ปี พ.ศ. 2394 เป็นช่วงสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นช่วงที่บาทบาทคาทอลิกได้รับการฟื้นฟูอย่างแท้จริง จากมิตรภาพระหว่าง พระจอมเกล้าฯ และพระสังฆราชปัลเลอกัวส์ ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนผ่านของคาทอลิกในสังคมไทย

2. ขอบเขตในด้านพื้นที่ของการศึกษา

งานวิจัยนี้จะกำหนดชุมชนคาทอลิกโดยภาพรวมเป็นพื้นที่และหน่วยในการศึกษา ซึ่งชุมชนดังกล่าวจะประกอบด้วยการจัดองค์กรทางศาสนาในรูปของสังฆมณฑล ชุมชนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง ที่มีอยู่ 10 แห่งทั่วประเทศ ได้แก่ อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ สังฆมณฑลราชบุรี สังฆมณฑลจันทบุรี สังฆมณฑลเชียงใหม่ สังฆมณฑลนครสวรรค์ สังฆมณฑลสุราษฎร์ธานี อัครสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง สังฆมณฑลอุบลราชธานี สังฆมณฑลอุดรธานี สังฆมณฑลนครราชสีมา ดังนั้นหน่วยในการศึกษาจะศึกษาโดยใช้หน่วยระดับชาติ (National Level) เนื่องจากเป็นการศึกษากลุ่มคาทอลิกในภาพรวม

วิธีการวิจัย

ดุซงึนินพนธ์ เรื่อง “พัฒนาการทุนทางสังคมของคาทอลิกในสังคมไทย” ใช้การศึกษาในเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ชุมชน มีวิธีวิทยาการวิจัย ดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ จะใช้วิธีการ ดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) มุ่งรวบรวมข้อมูลในประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับทุนทางสังคมและคาทอลิก ซึ่งจะใช้อักษรขั้นต้นและชั้นรอง ดังนี้

1.1 เอกสารขั้นต้น (Primary Document) เป็นข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นข้อมูลดิบ ข้อมูลส่วนนี้ได้จากการเก็บรวบรวมเอกสารที่สำคัญ เช่น หนังสือ เอกสารของวัดโรมันคาทอลิกและสังฆมณฑล จดหมายเหตุของมิชชันนารี เอกสารจากหอจดหมายเหตุ รวมถึงเอกสารจากทางราชการ เป็นต้น

1.2 เอกสารชั้นรอง (Secondary Document) เอกสารชั้นรองเป็นข้อมูลที่ได้ผ่านการวิเคราะห์แล้วระดับหนึ่งและเพื่อช่วยให้วิเคราะห์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เอกสารชั้นรองเหล่านี้ที่สำคัญ เช่น หนังสือพิมพ์ ตำราวิชาการ บทความ วารสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ อินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) ในการประเมินผลจะใช้การสัมภาษณ์หลายรูปแบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แตกต่างกัน โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้อาวุโสที่รู้เรื่องเกี่ยวกับหัวข้อวิจัยอย่างดี ได้แก่ พระสังฆราชและนักบวชอาวุโส ผู้นำฆราวาสในองค์กรต่าง ๆ และการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) เช่น ฆราวาสที่ในชุมชนคาทอลิกต่าง ๆ

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในงานวิจัยนี้จะใช้รูปแบบการตรวจสอบ คือ

1. ในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทางประวัติศาสตร์จะใช้การวิพากษ์ 2 รูปแบบ คือ

1.1 การวิพากษ์ภายนอก (External Appraisal) เป็นการตรวจสอบตัวหลักฐานว่าเป็นเอกสารจริงหรือไม่ เช่น การวิเคราะห์รายงานของมิชชันนารี

1.2 การวิพากษ์ภายใน (Internal Appraisal) เป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในเอกสาร เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาของเอกสารที่เขียนขึ้นโดยราชการ

2. การตรวจสอบโดยใช้แหล่งข้อมูลที่ต่างกันระหว่างเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์จะใช้การตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยมีความเชื่อว่าเหตุการณ์ในปัจจุบันเป็นผลสะสมมาจากเหตุในอดีต (Process of Cumulative Causation) รวมถึงใช้แนวคิดทุนทางสังคมในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคาทอลิกกับชนชั้นนำของประเทศไทย ในสังคมไทย เพื่อศึกษาในเรื่องเครือข่าย องค์การ ที่ทำให้คาทอลิกสามารถดำรงอยู่ในสังคมไทยได้

ผลการศึกษา

การก่อรูปทุนทางสังคมของกลุ่มคาทอลิกเกิดขึ้นภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคาทอลิกกับชนชั้นนำของประเทศไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยา จุดเปลี่ยนของความสัมพันธ์ดังกล่าวเริ่มต้นในสมัยพระนารายณ์มหาราชที่ผู้นำคาทอลิกและมหาอำนาจฝรั่งเศสใช้นโยบายให้พระนารายณ์เปลี่ยนมานับถือศาสนาคาทอลิก ดังนั้นหลังจากการรัฐประหารของพระเพทราชา รัฐบาลไทยจึงเริ่มใช้นโยบายต่อต้านคาทอลิกจนถึงขั้นออกกฎหมายห้ามคาทอลิกเผยแพร่ศาสนาตั้งแต่สมัยพระเจ้าท้ายสระเป็นต้นมา (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 41-43; สุรชัย ชุ่มศรีพันธุ์, ม.ป.ป., หน้า 158)

อย่างไรก็ตามภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ดังกล่าว การก่อรูปทุนทางสังคมของคาทอลิกเกิดขึ้นจากสายสัมพันธ์ (Connection) อันดี ระหว่างชนชั้นนำของกลุ่มคาทอลิกกับชนชั้นนำของประเทศไทย คือ ระหว่างเจ้าฟ้ามงกุฎ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) กับพระสังฆราชบัลเลอแก้วส์ สายสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำทั้งสองตั้งอยู่บนฐานการแลกเปลี่ยน (Interexchange) คือ การแลกเปลี่ยนระหว่างภาษา และองค์ความรู้วิชาการสมัยใหม่จากยุโรป กับองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย สายสัมพันธ์ระหว่างเจ้าฟ้ามงกุฎ และพระสังฆราชบัลเลอแก้วส์ ได้อย่างราบรื่นและสร้างความสนิทสนมที่มีต่อกันจนกระทั่งถึงวันที่พระสังฆราชบัลเลอแก้วส์มรณภาพ (สุรชัย ชุ่มศรีพันธุ์, ม.ป.ป., หน้า 201)

จากสายสัมพันธ์อันดีระหว่างพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระสังฆราชบัลเลอแก้วส์ ประกอบกับในสมัยรัตนโกสินทร์ กษัตริย์ในราชวงศ์จักรีเริ่มมีความสัมพันธ์กับต่างประเทศมากขึ้น สิ่งเหล่านี้พัฒนาไปสู่โครงสร้างของเครือข่ายของ

ทุนทางสังคม โครงสร้างดังกล่าวเป็นแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ (Pattern of Interaction) ที่เกิดจากการสร้างแรงยึดเหนี่ยวระหว่างกัน (Interlocking) ในระดับสถาบัน กล่าวคือเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างสยามกับฝรั่งเศสในวิกฤตการณ์ รศ. 112 ขนชั้นนำคาทอลิกได้แสดงจุดยืนเลือกข้างที่จะรักษาสายสัมพันธ์อันดีกับ ขนชั้นนำไทย โดยการที่พระสังฆราชเวย์ในฐานะผู้นำกลุ่มคาทอลิกไทยได้ประกาศที่จะไม่หลบหนีจากการที่ประเทศฝรั่งเศสจะมีแผนถล่มกรุงเทพฯ แต่ในขณะเดียวกัน กลับวางตัวเป็นผู้เจรจาไกล่เกลี่ยในการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ดังกล่าว จนสถานการณ์ ได้คลี่คลายลงมา (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 170-171) ดังนั้นต่อมารัชกาลที่ 5 จึงได้ ทรงรับรองสถานะของมิสซังคาทอลิกให้มีกรรมสิทธิ์ที่ดินจากการที่รัฐบาลออก พระราชบัญญัติว่าด้วยลักษณะของวัดบาทหลวงวัดโรมันคาทอลิกในกรุงสยาม ตามกฎหมาย รศ. 128 (ธีรพล กอบวิทยากุล, ม.ป.ป., หน้า 134) หมายความว่า พระราชบัญญัติดังกล่าวเป็นการประกาศนโยบายการให้เสรีภาพในการนับถือ ศาสนาคาทอลิก และการให้กรรมสิทธิ์ที่ดินแก่กลุ่มคาทอลิกจึงเป็นการยอมรับว่า คาทอลิกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยในสายตาของชนชั้นนำ

โครงสร้างเครือข่ายทางสังคมของคาทอลิกได้พัฒนาได้ยั่งยืนมากขึ้นภายใต้ การติดต่อไปมาหาสู่ระหว่างชนชั้นนำในราชวงศ์จักรีกับชนชั้นนำของคาทอลิก ในระดับโลกที่นครรัฐवादิกัน ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ต่อเนื่องมาจนถึงรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบัน

สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของโครงสร้างเครือข่ายของทุนทางสังคม ของคาทอลิกกับชนชั้นนำไทย คือ การต่อต้านคาทอลิกในสังคมไทย กล่าวคือ ในช่วง ของสงครามมหาเอเชียบูรพา กลุ่มชนชั้นนำราชการได้สร้างวาทกรรมว่ากลุ่มคาทอลิก เป็นกลุ่มของชาติศัตรู ภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม กระแสวาทกรรมดังกล่าวได้นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มชาตินิยมต่อต้านศาสนาคริสต์ ที่เรียกว่ากลุ่มเลือดไทย กลุ่มชาตินิยมต่อต้านศาสดังกล่าวได้มีปฏิบัติการรุนแรง ต่อกลุ่มคาทอลิกในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังจากนั้นชนชั้นนำไทยก็ยังคงรักษาสายสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มคาทอลิก

หรือเหตุการณ์ล่าสุดในปัจจุบันที่ยังคงแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างเครือข่าย ระหว่างกลุ่มคาทอลิกกับชนชั้นนำก็คือ กรณีการเรียกร้องให้บัญญัติพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ เนื่องจากทัศนคติโดยทั่วไปของคนไทยเกี่ยวกับศาสนา

การเรียกร้องให้บัญญัติพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นั้นเป็นตัวอย่งที่แสดงให้เห็นชัดถึงความคิดว่าความเป็นไทยก็คือความเป็นพุทธ มีการชุมนุมเรียกร้อง เพื่อให้สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญแปรญัติติบรรจุศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวเพื่อบัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติก็ต้องยุติลง เมื่อมาถึงวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ซึ่งเป็นการยืนยันถึงนโยบายการให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา (แนวหน้า, หนังสือพิมพ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2550)

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ทูตทางสังคมของคาทอลิกที่มีการก่อรูปผ่านการสร้างเครือข่ายกับชนชั้นนำในสังคมไทย พบว่าโครงสร้างเครือข่ายของคาทอลิกกับชนชั้นนำในสังคมไทยได้พัฒนาขึ้นเป็นทูตทางสังคมในลักษณะที่เป็นสถาบัน เมื่อมีกระบวนการสะสมทุนเพิ่มขึ้นจากการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มคาทอลิกกับกลุ่มชนชั้นกลางและชนชั้นฐานรากของสังคมไทย ดังนี้

กระบวนการสะสมทุนของคาทอลิกโดยผ่านการสร้างเครือข่ายกับชนชั้นกลางในสังคมไทยนั้น เกิดขึ้นในช่วงการขยายอิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยม ประกอบกับกระบวนการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยในสังคมไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 ที่กลุ่มคาทอลิกได้เข้าร่วมเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามนโยบายของชนชั้นนำดังกล่าว โดยการรับภารกิจในการพัฒนาทางสังคม เช่น การจัดการศึกษาเอกชน เป็นต้น (สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธุ์, ม.ป.ป., หน้า 201) การจัดการศึกษาของกลุ่มคาทอลิกได้นำไปสู่การสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มคาทอลิกกับชนชั้นกลางในสังคมไทย กล่าวคือ ในกระบวนการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยนั้น ได้มีการปรับระบบการศึกษาแบบเดิมของไทยมาสู่ระบบโรงเรียนสมัยใหม่ โรงเรียนของคาทอลิกมีบทบาทสำคัญ คือ นอกจากการจัดการเรียนการสอนตามปกติแล้ว ยังเน้นการสอนภาษาต่างประเทศ ซึ่งเป็นเครื่องมือทางภาษาที่สำคัญสำหรับการพัฒนาให้ทันสมัยแบบตะวันตก โรงเรียนคาทอลิกที่มีจุดเด่นในการจัดการศึกษา คือ โรงเรียนในเครือมูลนิธิเซนต์คาเบรียล ภายใต้การดำเนินงานของภราวาคณะเซนต์คาเบรียล โรงเรียนดังกล่าวได้เจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว จนต้องขยายสาขาของโรงเรียนออกไปอีกหลายแห่ง (สภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิก, 2550, หน้า 160)

จากความสำเร็จดังกล่าว ทำให้โรงเรียนในเครือมูลนิธิเซนต์คาเบรียลเป็นกำลังสำคัญในการสร้างความก้าวหน้า ความเจริญรุ่งเรืองให้แก่สังคมชาวยุโรป

ในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่มีความเป็นไปได้ เพราะประจักษ์พยานที่อยู่ในรูปของตัวบุคคล ที่แทรกอยู่ในทุกวงการของสังคมสยามผ่านการศึกษาในระบบโรงเรียนของคณะเซนต์คาเบรียลได้สร้างเครือข่ายทางสังคมที่หนักแน่นของคาทอลิกกับชนชั้นกลางสมัยใหม่ของไทย นอกเหนือจากชนชั้นนำที่เข้ามาศึกษา เช่น กลุ่มทหาร ตำรวจ นักการเมือง นักธุรกิจ และกลุ่มปัญญาชนของประเทศ

การจัดการศึกษาของคณะเซนต์คาเบรียลสามารถสร้างเครือข่ายกับชนชั้นกลางในสังคมไทยได้ เนื่องจากมีจุดเด่นที่สำคัญ คือ 1. ความเข้มข้นขององค์ความรู้ทางวิชาการสมัยใหม่ ดังเช่น “หนังสือตรุนศึกษา” ผู้แต่งคือ ภราดา ฟ.ฮีแลร์ ซึ่งเป็นนักบวชตะวันตกที่มีอัจฉริยภาพทางภาษาสูงมาก ถือเป็นหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่ดีที่สุดเล่มหนึ่งของไทยทีเดียว และเป็นเพชรน้ำเอกของวงการศึกษาไทย (ปิยนุช สุวรรณทัต, 2540, หน้า 55) 2. การสร้างระเบียบวินัยสำหรับนักเรียน โรงเรียนอัสสัมชัญไม่ได้มุ่งเพียงแต่ความรู้อย่างเดียว ยังได้สร้างเอกลักษณ์ด้วยการปลูกฝังระเบียบวินัย (มูลนิธิคณะเซนต์คาเบรียลแห่งประเทศไทย, 2544, หน้า 151) จะเห็นได้ว่าทางโรงเรียนอัสสัมชัญนั้นเน้นเรื่องความมีระเบียบวินัยในโรงเรียน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2402 (ค.ศ. 1859) จากหนังสือกฎข้อบังคับของมิสซัง แม้กระทั่งในปัจจุบันโรงเรียนก็มีกฎระเบียบที่ชัดเจน และมีบทลงโทษที่แน่นอน ทำให้นักเรียนทราบถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ชัดเจนว่าต้องปฏิบัติตัวอย่างไร 3. การสอนภาษาอังกฤษ ชื่อเสียงอันโดดเด่นที่ได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกตลอดเวลา คือ ภาษาอังกฤษ ความรู้ทางภาษาอังกฤษของนักเรียนอัสสัมชัญเป็นส่วนสำคัญในการเข้าสู่ความทันสมัยของประเทศไทย การได้เรียนภาษาอังกฤษ และภาษาต่างประเทศจากนักบวชชาวต่างชาติ ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของภาษา ทำให้ได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกตลอดเวลา นักเรียนในโรงเรียนเครือมูลนิธิเซนต์คาเบรียล ที่จบออกไปที่มีความรู้ภาษาอังกฤษก็ได้ออกไปเป็นกำลังช่วยประเทศได้เป็นอย่างดี และเป็นที่ยอมรับของชาติในยุโรป แม้แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ยังทรงตั้งความคาดหวังไว้กับนักเรียนโรงเรียนเครือมูลนิธิเซนต์คาเบรียล ในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของชาติได้ (สมาคมอัสสัมชัญ, 2546, หน้า 72)

เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของโครงสร้างเครือข่ายทุนทางสังคมของคาทอลิกกับชนชั้นนำกลาง คือ เหตุการณ์การพิมพ์หนังสือปฐชาวิชันนา

หนังสือปัจฉาวิชันนาถูกกลุ่มพระพุทธรักษาสายอนุรักษ์นิยมตีความว่าหนังสือปัจฉาวิชันนามุ่งโจมตีพระพุทธรักษาว่าเป็นศาสนาเท็จเทียม และชี้ให้เห็นถึงความเที่ยงแท้ของคริสต์ศาสนา แต่ความขัดแย้งในครั้งนี้ก็ไม่ได้แผ่ขยายออกไป เพราะได้มีการพยายามทำความเข้าใจกันในระดับฝ่ายปกครองของศาสนาคริสต์กับผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หลายคนที่เป็นศิษย์เก่าของโรงเรียนคาทอลิก โดยเฉพาะโรงเรียนอัสสัมชัญที่ได้ช่วยคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งดังกล่าว กลุ่มศิษย์เก่าของโรงเรียนอัสสัมชัญยังคงมีสายสัมพันธ์กับกลุ่มคาทอลิก โดยการจัดตั้งองค์กรของนักเรียนเก่าของโรงเรียนอัสสัมชัญ เช่น การจัดตั้งสโมสรนักเรียนเก่าอัสสัมชัญในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2447 (ค.ศ.1904) (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 203)

การสะสมทุนทางสังคมของคาทอลิกในสังคมไทยยังได้ขยายตัวขึ้นจากการสร้างเครือข่ายกับชนชั้นฐานราก การสะสมทุนดังกล่าวเกิดขึ้นหลังจากการปฏิรูปคำสอนของคาทอลิกในการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 การปฏิรูปคำสอนดังกล่าวมีผลทำให้คาทอลิกในสังคมไทยเชื่อมร้อยกับชนชั้นฐานรากโดยงานพัฒนาสังคม เช่น การทำงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากคณะกรรมการสังคมสงเคราะห์ในปี พ.ศ. 2510 (ค.ศ. 1967) จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2525 (ค.ศ. 1982) สภาพระสังฆราชคาทอลิกได้จัดระบบงานทั้งหมดออก 4 ฝ่าย โดยมีหน่วยงานย่อย ๆ ตามโครงสร้าง ดังนี้ กรรมการฝ่ายสังคม กรรมการฝ่ายอบรมศึกษา กรรมการฝ่ายอภิบาล และกรรมการฝ่ายสื่อสารและการสัมพันธ์ (ปรีชา จินตเสวีวงศ์, 2531, หน้า 212) การทำงานพัฒนาสังคมกับกลุ่มชนชั้นฐานรากเริ่มจากผู้สนใจในระดับแคบก่อน และได้ขยายวงกว้างในเวลาต่อมา ด้วยฐานความคิดที่ว่าสถาบันศาสนาควรเข้ามามีบทบาทมากขึ้นต่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคม ทั้งนี้เพราะรากเหง้าปัญหาสังคมทั้งปวงนั้น อยู่ที่ปทัฏฐานศีลธรรมในสังคมกำลังเสื่อมทรามลง งานพัฒนาสังคมจึงเป็นภารกิจที่ต้องทำเป็นขบวนการ และกระบวนการ

จากการก่อรูปและสะสมทุนทางสังคมของกลุ่มคาทอลิกในสังคมไทยผ่านการสร้างเครือข่ายกับชนชั้นนำ ชนชั้นกลาง และชนชั้นฐานรากของสังคมไทย เป็นผลให้เกิดทุนทางสังคมของคาทอลิกในสังคมไทย คือ การเกิดความไว้วางใจ (Trust) และการยอมรับ (Cognition) ในลักษณะที่เป็นสถาบัน กล่าวคือ เมื่อเปรียบเทียบกับสถานการณ์ตั้งแต่สมัยพระเพทราชาเป็นต้นมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พบว่าสังคมไทยมองคาทอลิกด้วยความไม่ไว้วางใจ เช่น มีทัศนคติว่าเป็นศาสนาของมหาอำนาจที่จะเข้ามาทำลายพระพุทธศาสนา หรือมองว่าคาทอลิกเป็นกลุ่มต่างดาวนอกสังคมไทย ยิ่งไปกว่านั้นตั้งแต่สมัยพระเจ้าท้ายสระเป็นต้นมายังได้ออกกฎหมายห้ามเผยแพร่ศาสนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แต่ในปัจจุบันเราจะพบว่ากลุ่มชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมไทยได้ยอมรับให้คาทอลิกเผยแพร่ศาสนาได้ภายใต้หลักเสรีภาพทางศาสนา และยอมรับบทบาทของคาทอลิกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย เช่น บทบาทในด้านการจัดการศึกษาของโรงเรียนคาทอลิก

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการของทุนทางสังคมของกลุ่มคาทอลิกในสังคมไทย ตั้งแต่การก่อรูปไปจนถึงการสะสมทุน เป็นผลมาจากปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้

1. บทบาทของลัทธิล่าอาณานิคม ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา บทบาทของลัทธิล่าอาณานิคมที่มีต่อประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทของประเทศอังกฤษ และประเทศฝรั่งเศส มีผลต่อการก่อรูปทุนทางสังคม เนื่องจากอิทธิพลของมหาอำนาจ ทำให้ชนชั้นนำของรัฐไทยต้องหันมาฟื้นฟูความสัมพันธ์กับกลุ่มคาทอลิกในสังคมไทย ในฐานะที่เป็นศาสนาที่มีการนำเข้าสู่สังคมไทยโดยผ่านประเทศมหาอำนาจมาตั้งแต่โปรตุเกส และฝรั่งเศสในสมัยกรุงศรีอยุธยา

2. สายสัมพันธ์อันดีระหว่างชนชั้นนำคาทอลิกกับชนชั้นนำของรัฐไทย เป็นปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการก่อเกิดทุนทางสังคมของกลุ่มคาทอลิก เนื่องจากความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำทั้งสอง ได้นำมาสู่การสร้างเครือข่ายที่จะเป็นฐานในการก่อรูปทุนทางสังคมในเวลาต่อมา

3. กระบวนการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย เป็นความพยายามปรับตัวของรัฐไทยต่อการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก โดยการสร้างความทันสมัยแบบตะวันตก ดังนั้นคาทอลิกจึงสามารถเข้ามาเป็นหุ้นส่วนการสร้างความทันสมัย โดยการเข้าร่วมการจัดการศึกษาศาสนาใหม่ ซึ่งนำไปสู่การสะสมทุนของคาทอลิกในหมูชนชั้นกลางของสังคมไทย

4. การปฏิรูปคำสอนของคาทอลิกตามการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 การปรับและตีความคำสอนของสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ได้นำกลุ่มคาทอลิกในสังคมไทยเข้าสู่การพัฒนาสังคมมากขึ้น ดังนั้นจึงเป็นเงื่อนไขให้คาทอลิกสามารถเข้ามาสร้างเครือข่ายกับชนชั้นฐานรากของสังคมไทยได้

อภิปรายผลการศึกษา

ในการวิเคราะห์ห้วงศรัทธาที่ได้อาจข้อค้นพบจากการศึกษา เรื่องพัฒนาการ
ทุนทางสังคมของคาทอลิกในสังคมไทย ผู้วิจัยจะนำมาอภิปรายกับทฤษฎีเกี่ยวกับ
ทุนทางสังคมจากการที่ได้สำรวจมาแล้วในบทที่ 2 ดังนี้

1. ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาพัฒนาการการก่อรูปและการสะสมทุนทาง
สังคมของกลุ่มคาทอลิกในสังคมไทย พบว่ามีการเชื่อมโยงเครือข่ายในเชิงอำนาจ
ระหว่างชนชั้น คือ ชนชั้นนำของกลุ่มคาทอลิก ชนชั้นนำของรัฐ ชนชั้นกลาง และชนชั้น
ฐานรากในสังคมไทย ข้อค้นพบดังกล่าวจึงไม่สอดคล้องกับทฤษฎีของเจมส์ โคลแมน
กล่าวคือ โคลแมนมองว่าการก่อรูปและกระบวนการสะสมทุนทางสังคมเป็นเครือข่าย
ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะแลกเปลี่ยนแบบตลาด เป็นลักษณะของผลประโยชน์
สาธารณะ โดยฐานของปัจเจกชนที่มีเสรีภาพในการแข่งขัน โคลแมนแสดงให้เห็นว่า
คนที่ด้อยฐานะ ด้อยอภิสิทธิ์ในสังคม สามารถใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นทุนทาง
สังคมเพื่อใช้ชดเชยทุนทางเศรษฐกิจที่ต่างของตนเองได้

แต่ข้อค้นพบที่ได้จากดุชฎินิพนธ์นี้พบว่าเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่าง
คาทอลิกและชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมไทย มิใช่เป็นการแลกเปลี่ยนเชิงสินค้า แต่มีมิติ
ของเรื่องความเชื่อความศรัทธาในสถาบันทางศาสนาที่ได้รับโอกาสในการเผยแพร่
ศาสนาคาทอลิกอย่างเสรีในสังคมไทย นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่าย
ได้มีฐานมาจากปัจเจกชน แต่เป็นเรื่องระดับสถาบันที่มีผู้นำเป็นตัวแทนของสถาบัน
ในการเชื่อมโยงเครือข่าย เช่น พระสังฆราชบัลเลอแก้วส์เป็นตัวแทนของกลุ่มคาทอลิก
ในประเทศไทย ในฐานะที่มีตำแหน่งเป็นประมุขของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย
ในขณะที่รัชกาลที่ 4 ก็มีฐานะเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบราชาธิปไตย

ข้อค้นพบของดุชฎินิพนธ์ก็ยังไม่สอดคล้องกับทฤษฎีของโรเบิร์ต พัทนัม
กล่าวคือทฤษฎีของพัทนัมจะมองว่าการก่อรูปและกระบวนการสะสมทุนทางสังคมนั้น
เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคมในประชาสังคมนอกรัฐ ทุนทางสังคมยังมี
ลักษณะเป็นผลประโยชน์สาธารณะ (Public Good) ซึ่งอาจมีองค์กรณีบุคคลเป็น
ตัวแทนในการจัดการได้ พัทนัมได้เชื่อมโยงให้เห็นถึงความสำคัญของการตระหนักถึง
ภาระหน้าที่ที่แต่ละคนพึงมีต่อสังคมของตนโดยมีจิตใจมุ่งมั่นที่จะเข้าไปช่วยกิจการ
สาธารณะต่าง ๆ ซึ่งเรียกลักษณะนี้ว่าเครือข่ายชุมชน ที่พัทนัมเรียกว่า Civic
Engagement และทุนทางสังคมเกิดขึ้นจากเครือข่ายของกลุ่มในภาคประชาสังคม

เช่น ชมรม สมาคม มูลนิธิต่าง ๆ แต่ข้อค้นพบที่ได้จากคุษฎีนิพนธ์พบว่า ทฤษฎีของ พัทธนิมิตะเลยถึงบทบาทของรัฐไทยในการเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างทุนทางสังคมของคาทอลิก กล่าวคือ การก่อรูปทุนทางสังคมของคาทอลิกในสังคมไทยเกิดขึ้นภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคาทอลิกกับชนชั้นนำของรัฐไทยเป็นสำคัญ

ข้อค้นพบในการก่อรูปและกระบวนการสะสมทุนทางสังคมของคาทอลิก มีความสอดคล้องกับทฤษฎีทุนทางสังคมของบูดีเยอร์ในแง่ที่ให้ความสำคัญต่อการเชื่อมร้อยเครือข่ายในเชิงอำนาจ โดยอาศัยชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม ทุนทางสังคมเป็นเหมือนเครื่องมือ ซึ่งเน้นการมองเรื่องผลประโยชน์ที่เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบันบุคคลจากการทำดีกับกลุ่มที่ตนสร้างความสัมพันธ์และเน้นเรื่องการคำนึงถึงโครงสร้างความสามารถทางสังคมอย่างรอบคอบโดยมีเป้าหมายในการสร้างทรัพยากรโดยการนิยามของบูดีเยอร์สร้างความชัดเจนว่าทุนทางสังคมนำไปสู่ 2 เรื่อง คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมโดยตัวมันเองยอมให้ปัจเจกอ้างสิทธิการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งถูกครอบครองโดยสมาคมของพวกเขา และการสร้างทุนทางสังคมนำไปสู่กระบวนการทางเศรษฐกิจได้

แต่ลักษณะทุนทางสังคมของคาทอลิกในคุษฎีนิพนธ์นี้มีลักษณะเฉพาะเจาะจงของกรณีศึกษา คือ ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำของทุนทางสังคมของกลุ่มคาทอลิกในสังคมไทย เป็นเรื่องของชนชั้นนำทางอำนาจ (Elite) ทุนทางสังคมของคาทอลิกเกิดขึ้นจากสายสัมพันธ์อันดี ระหว่างชนชั้นนำของรัฐไทย คือเจ้าฟ้ามงกุฎฯ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) กับชนชั้นนำคาทอลิก คือ พระสังฆราช บัลเลอแก้วส์ มากกว่าการเป็นเรื่องของชนชั้นทางเศรษฐกิจ (Class)

2. ข้อค้นพบจากคุษฎีนิพนธ์ในกรณีของทุนทางสังคมของกลุ่มคาทอลิกได้ชี้ให้เห็นถึงความหมายของทุนทางสังคมในที่นี่ว่าทุนทางสังคมนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับความไว้วางใจ (Trust) การยอมรับ (Recognition) ระดับสถาบันเป็นสำคัญ เนื่องจากกลุ่มคาทอลิกได้ถูกจัดให้เป็นชุมชนคาทอลิกนอกระบบสังคมไทยที่มีพื้นฐานการนับถือพระพุทธรศาสนามาตั้งแต่อดีตในสมัยกรุงศรีอยุธยา และยังมี การออกกฎหมายห้ามเผยแพร่ศาสนาคาทอลิกมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าท้ายสระ เป็นต้นมา จนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังนั้นการเชื่อมร้อยเครือข่ายเพื่อก่อรูปและพัฒนาทุนทางสังคมจึงเป็นกระบวนการที่มุ่งให้ชนชั้นนำของรัฐไทยไว้วางใจ

ต่อกลุ่มคาทอลิกในสังคมไทย และยอมรับให้มีการเผยแพร่ศาสนาได้

กระบวนการของการสร้างความไว้วางใจและยอมรับกลุ่มคาทอลิกเริ่มต้นตั้งแต่การที่รัฐไทยให้ความไว้วางใจและยอมรับให้กลุ่มคาทอลิกเป็นกลุ่มที่มีสถานภาพทางกฎหมายอย่างเป็นทางการ โดยการให้มิสซังมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจากการที่รัฐบาลปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยลักษณะของวัดบาทหลวงวัดโรมันคาทอลิกในกรุงสยามตามกฎหมาย รศ. 128 (พ.ศ. 2452) หลังจากนั้นกลุ่มคาทอลิกก็ได้รับการยอมรับจากชนชั้นกลาง จากการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนสมัยใหม่ และการสร้างสายสัมพันธ์กับชนชั้นฐานราก หลังการปฏิรูปคำสอนคาทอลิกในการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาเรื่อง “ทุนทางสังคมของคาทอลิกในสังคมไทย” เราสามารถนำข้อค้นพบมาเป็นฐานข้อมูลในการเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับทุนทางสังคมของคาทอลิก ดังนี้

1. จากการวิจัยพบว่าทุนทางสังคมของคาทอลิกตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างคาทอลิกกับชนชั้นนำของรัฐไทยในราชวงศ์จักรีเป็นหลัก ดังนั้นในการสืบทอดหรือผลิตซ้ำ ทุนทางสังคมของคาทอลิกให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น กลุ่มคาทอลิกจะต้องสร้างความสมดุลในการเชื่อมร้อยเครือข่ายระหว่างชนชั้นนำของรัฐไทยชนชั้นกลาง และชนชั้นฐานราก

2. การสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคมในฐานะที่เป็นสถาบัน คือ กติกาที่ยอมรับกันในสังคมนั้นจำเป็นต้องเปิดพื้นที่ให้ศาสนิกชนของศาสนาต่าง ๆ ในประเทศไทย มีส่วนร่วมในการนิยามบนฐานคุณธรรมแห่งชาติ ดังนั้นจึงควรผลักดันให้มีนโยบายแบบพหุนิยมทางศาสนา (Religious Pluralism) เพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างคนไทยที่นับถือศาสนาแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม พหุนิยมทางศาสนาจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน จำเป็นต้องตั้งอยู่บนฐานของเอกภาพความเป็นมนุษย์ร่วมโลก ซึ่งเป็นคำสอนพื้นฐานของแต่ละศาสนาอยู่แล้ว

3. การทำงานพัฒนาของคาทอลิกในระดับชุมชน ควรให้ความสำคัญต่อกลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนจนชายขอบของสังคม เช่น คนเป็นโรคเอดส์ ชาวเขา แรงงาน

ต่างด้าวในสังคม และคนจน เป็นต้น เนื่องจากคนชายขอบเหล่านี้ถูกละเลยหรือไม่ได้รับการเหลียวแลจากสังคม ส่วนกิจกรรมซึ่งถือว่าจะมีคุณภาพการต่อสังคมไทยในปัจจุบันนั้น คาทอลิกควรให้ความสำคัญต่องานด้านการศึกษาที่ปลอดจากการเก็บเงินกินเปล่า งานด้านสาธารณสุข และงานด้านสงเคราะห์พัฒนาในรูปแบบใหม่ หลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2

4. ในการสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคมของกลุ่มคาทอลิกมีจุดแข็งอยู่ที่การจัดการศึกษาของโรงเรียนคาทอลิก ดังนั้นควรมีการพัฒนาการจัดการศึกษาที่เป็นธรรมและเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน แม้ว่าพระศาสนจักรให้ความสำคัญกับการศึกษา อบรมเยาวชนทุกระดับทุกสมัย อย่างไรก็ตามพบว่ายังมีภาพที่ปรากฏต่อสังคมภายนอกว่าการจะนำบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนของคาทอลิกได้นั้นจะต้องจ่ายเงินนอกระบบ (แป๊ะเจี๊ยะ) เป็นจำนวนมาก หรือการมองว่าโรงเรียนคาทอลิกเป็นโรงเรียนของคนรวย ดังนั้นควรสร้างภาพลักษณ์ที่ชัดเจนว่าการศึกษาคาทอลิกว่ามีได้เป็นเช่นนั้น แท้จริงแล้วการให้การศึกษาคาทอลิกเป็นแบบเปิดกว้าง กล่าวคือ ไม่เลือกชนชั้น วรรณะ ไม่เลือกศาสนา ช่วยเหลือเด็กกำพร้า และเด็กด้อยโอกาสมาโดยตลอด

5. คำสอนของพระศาสนจักรคาทอลิกหลังแนวคิดการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 นั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมณสาสน์ ของพระสันตะปาปาเบเนดิกต์ที่ 16 และพระสันตะปาปาฟรานซิส โดยมีการเสนอคำสอนของคาทอลิกในรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาระบบทุนนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาในช่วงโลกาภิวัตน์ พระสันตะปาปาทั้งสองได้มีการเสนอให้มีการวิเคราะห์ระบบทุนนิยมที่มีผลกระทบกับชีวิตทางศาสนา จนถึงการให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเชิงนิเวศ ดังนั้นพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยควรจะปรับทิศทางการสะสมทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป คือ การให้ความสำคัญต่อการวิเคราะห์เชื่อมโยงระบบทุนนิยมในกระแสโลกาภิวัตน์ และการพัฒนาเชิงนิเวศ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับคาทอลิกในประเทศไทย ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีประเด็นในการวิจัยต่อไปในอนาคต ดังนี้

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบเครือข่ายของกลุ่มคาทอลิกในช่วงสมัยของพระนารายณ์ฯ ว่ามีความเหมือนหรือต่างอย่างไรกับเครือข่ายในช่วงราชวงศ์จักรี

2. ควรศึกษาเปรียบเทียบเครือข่ายของคาทอลิกในประเทศอาเซียนต่าง ๆ ว่าเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรกับประเทศไทย เนื่องจากการดำรงอยู่ของทุนทางสังคมจะมีลักษณะเฉพาะของตัวเองในแต่ละพื้นที่ ความเป็น “ท้องถิ่น” ของทุนทางสังคม ควรศึกษาว่าทุนทางสังคมเหล่านี้สามารถเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมที่แตกต่างกันหรือไม่

3. ควรศึกษาภูมิปัญญาที่เป็นวิทยากรตะวันตกที่กลุ่มคาทอลิกเป็นผู้นำเข้ามาในประเทศไทยมาตั้งแต่อดีต ในช่วงการปฏิรูปความทันสมัยในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 เนื่องจากในระหว่างการทำวิจัยนี้ พบเอกสารเกี่ยวกับการนำวิทยากรตะวันตกโดยมิชชันนารีคาทอลิกมากมาย อาทิเช่น ด้านการพิมพ์ ด้านการถ่ายภาพ ด้านวิทยาศาสตร์

บรรณานุกรม

- เฉลิม กิจมงคล. (2550, 12 ธันวาคม). *บาทหลวง*. สัมภาษณ์.
- ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์. (2533). *เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการวางแผนครอบครัวของประเทศไทย: ศึกษาจากกระบวนการนโยบาย*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธีรพล กอบวิทยากุล. (ม.ป.ป.). *คริสต์ศาสนาในประเทศไทย*. เอกสารประกอบการสอนวิชา ทว 461 คริสต์ศาสนาในประเทศไทย. นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม.
- แนวหน้า. (2550, 13 สิงหาคม). *ศาสนาประจำชาติ*. หนังสือพิมพ์แนวหน้า.
- ปิยนุช สุวรรณทัต. (2540). *วิวัฒนาการของการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาโดยมิชชันนารีนิกายโรมันคาทอลิก*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประถมศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา จินตเสวีวงศ์. (2531). *แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกแห่งประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยแสงธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2545). *ธรรมไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- วิกตอร์ ลาร์เก, บาทหลวง. (2539). *ประวัติพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: แม่พระยุคใหม่.
- สภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย. (2550). *องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก*. กรุงเทพฯ: สภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย.
- สมาคมอัสสัมชัญ. (2546). *อุโฆษสาร 2000*. กรุงเทพฯ: สมาคมอัสสัมชัญ.
- สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธุ์, บาทหลวง. (ม.ป.ป.). *ประวัติศาสตร์พระศาสนจักรในประเทศไทย*. (ม.ป.ท.).
- เสรี พงศ์พิศ. (2527). *คาทอลิกกับสังคมไทย: สี่ศตวรรษแห่งคุณค่าและบทเรียน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.